

Óra és kenyér

1956. október 23.

– Teszed le! Az a bátyádé! – ripakodott kisebbik fiára Árpád, amikor hazaért a nyomdából, és meglátta szőke gyermeke kezében nagyobbik fia óráját. A kislíú nem felelt, ágyán ülve feszengve nézte kopott cipőit, most érhetett haza az iskolából.

– Tudod, a bátyád kapta a tizennyolcadik születésnapjára. Ha elveszed, megharagudhat érte – mondta csöndesebben a férfi. A gyerek kíváncsi, ezért nem haragudhat, kár kiabálni vele. Endre hallgatott, kicsit meglóbálta a lábát, azután megvakarta az orrát, és oldalról felnézett az apjára.

– Nekem adta.

Ez valószerűtlennek látszott, az apa felhúzta szemöldökét. Hónapokig gyűjtötte a pénzt a feleségével az ajándéokra, hetekkel korábban megkérte az órát, hogy tegye félre, nehogy megvegye valaki más, minden nap megnézte a kirakatot, és örömmel nyugtázta, hogy továbbra sincs kihelyezve az óra, nem viheti el senki az orra elől. Most pedig Gyuri egyszerűen elajándékozta ezt a nehezen megszerzett kincset az öccsének? Még egy hét sem telt el a születésnapja óta.

– Nem hiszem – nézett a kislíúra, azzal a tekintettel, amit a gyerekek csínytevései után szokott elővenni. Endre újra fölemelte a fejét, és az apa meglepve látta, hogy igazat mondott. Ismerte ezt a pillantást, a líú nem hazudik. Megvakarta a fejét. Mégis igaz volna? Kitámolygott a gyerekek szobájából, és a sajátjába ment. Fáradsága rosszkedvbe sülyedt. Nem elég a napi meló, a vacak fizetés, ez az egész rohadt kommunizmus, az aljasság, amiben nap nap után taposniuk kell, még a fia is semmibe veszi a gürcölésüket. A férfi szívén hirtelen szorítást érzett. Ennyit ér az egész. Ennyire hiábavaló. Még a fia is tojik rájuk. Úgy dobja el azt a túlórák tucatjaival megkeresett ajándékot, mintha semmi volna. Egészen addig ült némán és mozdulatlanul az ablak alatt, amíg lassan szürkülni kezdett, és a felesége meg nem érkezett.

URBÁN PÉTER (1970) író, újságíró, tanár.

- Endikém - szólította meg a kisleányt az asszony, amint belépett a lakásba. Mindig így hívta a kisebbik fiút, most mégis bosszantotta a férfit a becézés - Endikém, aranyom, menj le, itt van pénz, hozzád kenyeret. Nem kaptam hazafelé, mert nagy a tömeg, örülök, hogy hazajutottam.

A férfi fejébe szöveget ütött ugyan, hogy miért van tömeg az utcán, de sérelme még mindig túl súlyosnak tűnt a világ apró-cseprő dolgaihoz képest. Hallotta, ahogy Endre felugrik, és ugrándozva kiszalad a lakásból. Szeret menni a gyerekek, bárhová szívesen fut. Árpád nehéz sóhajjal emelkedett fel a zsírosra kopott szövetű székről, és bajait lassacskán feledve, könnyebbül szívvvel indult az előszoba felé, ahol az asszony a cipőjét bogozgatta. A férfi az ajtófélfának dőlve nézte a nőt, aki feltekintett rá, mondott valamit, elmosolyodott, majd gyöngyözően elnevette magát. Árpád szívéből sötét varjúként szállt el a rosszkedv.

Endre vidáman szaladt végig az utcán, ugrándozott a hiányos járdaszegélykövek fölött. Nagyon boldog volt, hogy ilyen egyszerűen elrendeződött minden. Sejtette, hogy az apja dühös lesz, ha megtudja az óra dolgot. Félt, hogy veszedni fog. De leginkább attól rettegett, hogy a fater visszaadatja a ketyegőt. Megszakadt volna a szíve, ha elkerül tőle a karóra. Most is ott lapult a zsebében, a markában szorongatta. Ám az apja hamar belenyugodott a dologba, talán kicsit elszomorodott.

Már az iskolából is lassan ért haza, olyan sokféle látnivaló akadt az útjába, most mintha még nagyobb lenne a zajgás. Mindenfelé emberek zibongtak, énekeltek. S valaki hangosan szónokolt. Endre nem értette, hogy mit mond, de mindenki felszabadult volt, mintha mindnyájuknak egyszerre hullott volna le a válláról egy nagy teher. Változás történt, ezt biztosan érezte a kisleány. De most a kenyér a legfontosabb.

Zalaváry bácsi, a pék, boltja előtt állt, és izgatottan tárgyalt két kopott kabátos emberrel, akiket Endre nem ismert. Türelmesen várt a sorára, gondolta, hogy a megbeszélés végeztével nyilván visszatér a pult mögé a lisztes kisleány, de nem így történt. A pék az ajtóhoz lépett, majd kulccsal bezárta a boltot, még a rolót is leeresztette. Endre rémülten elébe állt, a férfi elértette a kisleány szemében megjelenő kérdést:

- Ma nincs kenyér, öcsi! - legyintette meg bütykös kezével szelíden. - Gyere vissza holnap. Vagy ki tudja... - hirtelen, röviden fölnevetett, és a két másik után szaladt, kövér teste mellett libegett a kötény, ahogy futtában leoldotta derekáról.

Árpád otthon beszámolt az asszonynak az óraügyről. Nem tudta, mit gondoljon róla, a felesége talán jobban átlátja a dolgot. De az asszony is csüggedten hallgatta, hogy György fiúk az öccsének ajándékozta, vagy ahogy Ilona megállapította: elkótyavetyélte a drága holmit. Ugyanolyan ingerült lett, mint korábban Árpád, aminek a férfi örült, mert így már nem csak övé volt a csalódás. És láthatóan ugyanúgy elfogta a nőt a kiábrándultság, mint korábban a férjét, mintha valami elromlott volna. De most, miután megbeszélték, Árpád egyszerre

túljutott a dolgon, és egyszerre fülébe jutott a hír a megmozdulásokról. Napok óta a levegőben volt, hogy valami változik, és ma megtörtént. Miközben a felesége összeráncolt homlokkal rendezte a konyhát, Árpádnak hirtelen mehetnékje támadt. Megcsókolta a nőt, és elindult.

Tömeg hullámmozgott az utcán, már az első szövegszólásokból, hangokból rájött, hogy nagy dolgok történnek, most igazán megtörténnek. Lassú sétája hamarosan sietős gyaloglássá változott, ahogy az izgalom erőt vett rajta. Mind vártak valamit, és most eljött az idő. Az istenek végre világos jeleket küldtek. Elég volt *ezekből*, eloszlik végre a hazugsághód, amiben jó ideje botorkálnak. Oszlik a homály, és kisüt a nap. Mostantól minden jobb lesz, ezt hallotta mindenfelől.

A Nemzetinél nagy tömeget talált, hangosan szidták a kormányt, egyes nevet kiabálva pedig éljeneztek. Árpád felkapaszkodott egy teherautóra, amely a Nyugati felé gördült. A lelkesedés mámoros érzése lett úrrá rajta, hirtelen beléhasított: ha ilyen sokan akarnak valamit, akkor annak úgy kell lennie. Mostantól szabadok lesznek, és minden sikerülni fog.

Nem értett mindent. Azt igen, hogy „Rákosit a fogdába”, de azt nem, hogy „Nagy Imrét a kormányba”, mert ezt az embert nem ismerte. De a „vesszen Gerő!” felkiáltást hangosan skandálta, ezt megint értette. A tömeg a teherautókon énekelt, néhányan sírtak örömben. A járművek komótosan araszoltak előre, körülöttük emberek mindenfelé, ekkora tömeget ritkán látott Árpád. Csodás érzés volt, hogy végre elkiabálhatta, amit olyan régen akart. Rákosit hangosan szidni képtelenségnek tűnt, még a róla szóló vicceket is csak suttogva merték továbbadni egymásnak a nyomdában. És a Kossuth nótát sem énekeltették a pártgyűléseken, amit most teli torokból daloltak az emberek.

A karaván a Royal Szálló elé ért, ahol a Vörös Csillag Filmszínház állt. Erősen sötétedett, ezért felgyújtották a neonvilágítást, a mozi felirata bevilágította az utcát, vöröslött a csillag az éjszakában. Valaki elordította magát Árpád mellett: – Le a vörös csillaggal! – néhányan csatlakoztak, majd hirtelen a tömeg hangorkánja felzúgott. A fények hirtelen kialudtak, és a mozi neve eltűnt a sötétben. Ováció fogadta az eseményt, Árpád szíve a torkában dobogott. Győzelmet arattak. Így tűnik el az átkos jelkép, győz az emberek akarata. A teherautók az ünneplőkkel a Sztálin útra értek, lassan dőcögtek tovább a Felvonulási tér felé. A Sztálin szoborra éppen drótköteleket erősítettek a munkások, amikor Árpád a teherautó platóján a térre ért.

Endre kedvetlenebbül szaladt tovább, hogy nem kapott kenyeret az utcában, át kell mennie a Körútra, ott van legközelebb bolt. Az utcán mindenhol emberek, és persze kerülgetni kellett őket, néhol a lábak mellett bújít át a kisfiú, hogy végre a pékséghez érjen. Röviden megállt, amikor egy hangszóró szólalt meg a közelben, próbálta kivenni, mit mondanak, de nem értett semmit. Észbe kapott, és sietve folytatta útját.

– A rádiónál lövik az embereket! – hasított a kiáltás a levegőbe, olyan ijeszítően, hogy földbe gyökerezett a lába. Vajon melyik rádiónál? – szaladt át fején

a kérdés. Nekünk nincs rádiónk, gondolta Endre, és tovább igyekezett. Az emberek ijedtek vagy vidámak voltak, de mindannyian izgatottak, ő pedig egyre rémültebb. Mi lesz, ha ez a bolt is zárva lesz?

A sarokra érve nagyot dobbant a szíve, mert látta, hogy balsejtelmé beigazolódott. A pékség zárva, rolója leeresztve, sehol egy ismerős a közelben, csak a tömeg. Énekelnek, azt hogy: „Kossuth Lajos azt üzenté...” Tetszett neki a dalt, de nem tudta, mitévő legyen. Nincs otthon kenyér, nem tudnak enni, anya talán kitalál valamit, kér valakitől, de apa dühös lesz. Először az óra, és most ez, hogy nem hoz kenyeret, biztosan dühös lesz, talán még kiabálni is fog, pedig nem szokott. Vagy megbünteti. Az lenne a jobb, ha néhány napig nem mehetne a térre játszani. De ha elveszi az órát...

Rémülten szaladni kezdett. Biztosan van valahol egy bolt, ahol bújkál egy vekni, ami csak órá vár.

Árpád találkozott ismerősökkel, kollégákkal, néhány szomszédal, most együtt beszélgettek, szívta egyik cigarettát a másik után. Néhányan aggódtak, valaki azt mondta, hogy azért várjuk meg, mit szólnak az oroszok, de a többség boldog volt. Ha a Sztálin-szobor ledől végre, akkor sikerülni fog. Ki tudná ezt visszacsinálni? És hogyan? A legtöbb ismerős bizakodó volt. Harmos lépett a férfi mellé közeli társaságát hátrahagyva, órák óta körbejárt témáik lassan kifulladtak, számba vettek már minden eshetőséget, újak nem jutottak az eszükbe. Hogy valamit mondjon, Árpád szomorúan elmesélte, hogy a nagyobbik fia az öccsének ajándékozta a születésnapjára kapott órát, amelyre ő az asszonnyal hónapokig spórolt.

- Hidd el, gyönyörű egy szerkezet. Svájci. A gatyám is ráment. A gyerekek meg ennyit ér. Azt hiszi, azért, mert tizennyolc lett, és már két éve dolgozik, azt csinálhat, amit akar. Majd elbeszélgetek vele, ha hazaérek.

Harmos lassan szívta a cigarettáját. A szobrot bámulta, a sötétben csak a Sztálin lábánál villódzó kékes fények látszottak, a lángvágók. Legyintett:

- Én is voltam kölyök. Emlékszem, mennyi mindent kaptam a bátyámtól, csak hogy el ne áruljam, hogy mindenféle csajokhoz járogat.

Árpád kezében megállt a csikk. Milyen egyszerű a megoldás. Györgynek van egy barátnője, a kis Endre megleste őket, és hogy el ne árulja a dolgot, a bátyja neki adta az órát! Csak így lehetett. A szívébe melegség költözött, az egész napi izgalom helyébe öröm szállt. A fia nem hanyag, és nem felelőtlen, egyszerűen csak talált magának valakit. Nem veszi semmibe az ajándékot, de valami értékessel kellett lekenyereznie az öccsét, ezért a titokért nem elég egy tízforintos. Eloltotta a csikket, és hirtelen kitárt karral a tömegbe indult. Énekelve lépdelt az emberek között, szíve könnyűvé vált, mintha repülne, szabad lesz az ország, soha többet ócska ávosok és nyálas pártbizalmik meg átlátszó hazugságok. A fia pedig, lám, nőcit hoz haza, nemsokára talán meg is házasodik, fiatal még, de nem baj, fontos a gyerek, az asszony, a család, értük jó szabadnak lenni. A hatalmas, soktonnás szobor felől ekkor pendülés hallatszott, megadta magát a bronz, és a monstrum üdvrivalgás közepette dőlni kezdett.

A kisfiú a járda szélén ült, sírás fojtogatta. Minden zárva, sehol egy ismerős, kenyér sehol. Még ha valamelyik rokon otthon volna, akkor kérhetne tőlük, de mindenki elment hazulról. Biztosan a tömegben vannak, ebben az ünnepben vagy micsodában, tüntetésben. Zsebében egyik kézzel a kétforintost szorongatta, a másikkal az órát. Hogy menjen így haza? És már késő is van, besötétedett, nem fog találni semmit. Egyszerre négy láb zárta el a kilátását. Felnézett, és örömmel látta, hogy két osztálytársa áll előtte, Cérna és Magocsy.

- Na, mit lógatod az orrod, te szamár? - kiáltott nagy hangon Magocsy Lóri, és keményen a tenyerébe csapott, mint egy igazi férfi. Endrében alábbhagyott a kétségbeesés, elköltözött szívéből valahová a sarkába, és onnan figyelt, mikor kaparinthatja meg újból a kölyköt.

- Nem lógatom, és nem vagyok szamár! - világosított fel társait Endre, és azon volt, hogy elővegye az órát, és bebizonyítsa, mennyire hasznos tagja a társadalomnak, aki igazi kincset birtokol. Ám a vékony kis Cérna megelőzte, vigyorgva beharapott alsó ajakkal egy akkora pisztolyt húzott elő a háta mögül, amelyet még a filmekben is csak a legkeményebb férfiak hordanak. Endrének elállt a lélegzete, keze a zsebébe szorult.

- Mit szólsz, öcsisajt? - veregette meg a vállát Magocsy. - Most megyünk szépen, és ledurrantunk néhány ávóst! - mondta, és keresztbe fonta karjait, mint aki megmondta, amit meg kellett mondani. Endre sarkából előtört a kétségbeesés, a szörnyű gondolat, hogy neki kenyeret kellett volna vennie, ám még így, hogy nem sikerült is, mindenképp haza kell mennie. Akkor viszont nem fog lőni a csodálatos pisztollyal, ami ókori kincsként csillogott Cérna kezében. Nem lehet ott, amikor elsül a fegyver, nem lőhet le néhány ávóst. Vajon kikre fognak tüzelni Magocsyék? Nagyot sóhajtott, és lesütött szemmel mondta:

- Én nem mehetek.

- Tessék? - kérdezte döbbent arccal Cérna.

- Begyulladtál? - veregette meg a vállát Magocsy, amire persze ordítani szeretett volna, hogy dehogy gyulladt be, sőt ő lenne a legboldogabb ember a világon, ha lehetősége volna lelőni néhány államhatalmist, de muszáj hazamennie. Legyintett, meghúzta a vállát, ez nem a magyarázkodás ideje. Lassan megfordult, és összetörve elindult hazafelé.

- Hé, ha meggondolod magad, a rádiónál leszünk. Csak menj a durrogás irányába! - kiabált még utána Magocsy Lóri. De Endre nem fordult meg. Egyszerre eszébe jutott, hogy Ancsika néni talán már hazaért, ő ma vidékre ment csereberélni.

- És akkor biztos vett kenyeret is! - kiáltott fel a fiú, hogy többen megfordultak a hangjára, majd futni kezdett az ellenkező irányba.

Árpád fejében nem állt össze ez a nődolog. Most, hogy az óriás érctest a helyére került, és Jozsip Viszarionovics a földön hevert, sokan hazaindultak. Holnap is lesz nap, folytatódik a tüntetés, megbeszélte a többiekkel, hol találkozhatnak majd. Árpád egyedül lépdelt hazafelé, most nem sodorta lelkes tömeg. Nem állt

össze a történet. Felsorakoztatta a jeleket, amik nőre utalhatnának, de egyet sem talált. Egyedül talán annyi történt, hogy György ágya alatt feltűnt nagyfater régi bőröndje, amelyet még a harmincas években vett, és amellyel Amerikába akart utazni az öreg.

– Meglásd, a nációk meg a ruszók elrontanak itt mindent! – mondogatta a nagyfater. – Amit még el lehet rontani! – tette hozzá mindig, mutatóját felemelve. Tavalý temették, egy ér megpattant benne.

Árpád gondolatai más fogódzót nem találtak, csak a bőröndöt. A pincéből kotorta elő György, de azzal nem nőhöz megy az ember. Az újabb felismerésre megtorpant. Nem nő van a dologban. Más a titok. György disszidálni akar. Persze a szülei tudta nélkül. Endre pedig rájött, és azért kapta az órát a bátyjától. A fáradtság erősen nyomta már a vállát, talpa fáj a sok ácsorgástól, a bánat most nem vette elő úgy, mint délután, amikor hazaért, és meglátta a ketyegőt Endrénél. Lassan befordult az utcába, a keserűség megült szája szélén a cigarettáizzal együtt, túl sok dohányt szívott. Hát menni akar a fia. Érthető. Itt nincs számára semmi. Tizenhat éves kora óta dolgozik, azóta egyre a kibaszott párttal zaklatják, agítják ide meg oda, de György mindig nemet mondott. Meg volt lepődve azon, milyen gyűlölettel beszélt Gyuri a vörösökről meg az oroszokról. Alig tudta csendesíteni, hogy rosszakaró fülekbe ne jusson a szavaiból.

– Elmegy – mondta ki hangosan a ház kapuja előtt. Talán mégis itt marad. Most, hogy minden megváltozik. Igen, talán itt marad. Lassan ballagva ért az emeletre.

Az asszony ijedten nézett rá, amikor a lakásba lépett. Egy pillanatra megkönnyebbült, de azután az aggodalom ismét kiült az arcára.

– Endrus nincs még itthon! – nézett Imrére. A férfi egész nap alig gondolt a kisebbik fiára. Endre szófogadó gyerek volt, tette, amit mondtak neki, ezért eszébe sem jutott, hogy baja eshet. Idegesség futott át rajta, azután lelkiismeretfurdalás, hogy kiment a fejéből a kölyök. György a szobája ajtaját támasztotta.

– Majd hazajön. Nem lesz vele gond – nyugtatta meg a feleségét. Az asszony a kezét tördelte:

– Lövöldözés volt ma a városban. A rádiónál még most is harcolnak, többen mesélték. Azt is mondják, hogy jönnek az oroszok. A kicsi pedig nincs itthon! – hadarta a férjének. De Árpád Györgyhez fordult.

– Endrének adtad a karórát – mondta csöndesen, és a sokadik cigarettára gyújtott.

– És? – kérdezte György, a lehető legszemtelenebbül, de az apja most nem húzta föl magát. Fáradt volt ehhez is. Leült az ágy szélére, az éneklésre gondolt, a tüntetésre, a szoborra.

– Most megváltozik minden... – kezdte volna, de fia a szavába vágott.

– Semmi sem változik meg! Semmi! – kiabálta György.

– Ne ordíts! – lépett az ajtóba az anyja, kezeit ijedten kapva az arca elé.

– Jobb lesz itt is az élet. Nem kell elmenni... – folytatta csöndesen Árpád. A fiú a polca elé lépett, hátat fordított, rendezkedett. Lassan válaszolt:

- Döntöttem. Nem maradok itt.

Az asszony felhördült. Árpád felnézett, hátha szövetségest talál a feleségében, de az nem bírta elviselni az újabb rossz hírt. Sírva szaladt a szobájukba. György összeszorította a fogát, lassan benyúlt az ágy alá, előhúzta a kopott bőröndöt. Egymásra nézett apa és fia, amikor megnyikordult az ajtó a férfi háta mögött. Nyilván Endre érkezett haza, Árpád szívéből legördült egy kő, legalább itthon van, nincs baja. Mondani akart valamit, amikor György szeme elkerekedett. A férfi megfordult, felpattant az ágyról, és a kislóra nézett. Ekkor már Ilona is az előszobában volt. A gyerek hóna alatt egy cafatokban lógó kenyér lapult, arca maszatos volt a sírástól.

- Hoztam kenyeret - nézett rémülten a szüleire Endre, és bátortalanul előre nyújtotta a megtépázott cipót. Az anya kikapta a kezéből, az asztalra dobta, majd megtapogatta, megforgatta a fiát. A nadrágján feketéllő koszfolton kívül nem látszott, hogy baja esett volna, de az igen, hogy mondani akar valamit. A kisló a zsebében kotorászott, vontatottan húzta elő kezét. Lassan kitérül a markából kivillant az óra törött teste. A számlap kettéhasadt, kilátszottak a fogaskerekek, az üveg törötten bámult a családra.

- Amikor ráestem, mert a Magocsy nekem jött...

- Verekedtetek? - kérdezte fáradtan az apa.

- Nem, hanem valaki lőtt, a Magocsy futni kezdett, akkor eltalálták, és nekem jött, én pedig elestem...

- A Magocsy Lórit eltalálták? - kérdezte döbbenetesen az anyja. A kisló sírni kezdett. Az apa kivette kezéből az órát, megsimította a fejét, majd fáradtan visszaült a székre.

- Az óra nem számít. Ha ennek vége lesz, akkor majd kerítünk egy újat. Talán meg is lehetne javítani...

- Nem az óra... Lóri... - hüppögte a gyerek. Az anyja közben megszabadította a kenyeret a mállott részekről, levágta koszos héját, a maradékot valahogy négy részre osztotta. Árpád csak most érezte meg, hogy mennyire éhes. Ilona szétesztotta az ételt, és lassan mind enni kezdtek.

- Meghalt a kis Magocsy! - nézett maga elé György. Az apja feléje fordult:

- Azt hiszem, igazad van. Talán jobb lesz, ha elmész innen.

Endre kezében megállt a kenyérdarab, az apjáról a bátyjára nézett.

- Elmondtad apának is? Szóval elmész? - arcán látszott a csalódottság.

György elgondolkodva rágott, bámult maga elé. Az anyjuk lélegzetvisszafojtva várta a választ.

- Tegnap. Tegnap még elmehettem volna...

A bérház emeleti ablakából pislákoló fény szűrődött ki, az utcára néma várakozás telepedett. Bizonytalanul kavargó felhők takarták el a sötét eget. A távolból halk kelepelés hangja törte meg a csöndet.